

Το μέτρο αυτό έθιξε, βέβαια, τα συμφέροντα Αλβανών υπηκόων που είχαν κτήματα στην Ελλάδα.

Στο πρώτο κεφάλαιο αναλύονται οι προσπάθειες που κατέβαλε η αλβανική κυβέρνηση για να πετύχει την εξαίρεση από τη μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας ανταλλαγή των πληθυσμών των Μουσουλμάνων της Τσαμουριάς. «Πεδίο» στο οποίο αναπτύχθηκαν οι προσπάθειες αυτές ήταν κυρίως η Κοινωνία των Εθνών: ο συγγραφέας, παρουσιάζοντας τις αλβανικές και ελληνικές θέσεις, εκθέτει συνοπτικά και το σύστημα προστασίας των μειονοτήτων από την Κοινωνία των Εθνών.

Στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάζεται η στροφή που επήλθε όσον αφορά τις ελληνοαλβανικές σχέσεις μετά την κατάληψη της εξουσίας, στην Αθήνα, από το Θεόδωρο Πάγκαλο. Αποφασισμένος να βελτιώσει το μεταξύ των δύο χωρών κλίμα ο τελευταίος συγκατένευσε στην οριστική παραμονή των Μουσουλμάνων της Τσαμουριάς στην Ελλάδα - ικανοποιώντας έτσι μια από τις βασικές αξιώσεις των Τυράνων. Παράλληλα, προετοίμασε το έδαφος για τη σύναψη τεσσάρων ελληνοαλβανικών συμβάσεων - οι οποίες και υπογράφηκαν τον Ιούνιο και Οκτώβριο του 1926. Με μία όμως από αυτές, συγκεκριμένα την περί εγκαταστάσεως και προξενικής υπηρέσεως, προδλέπονταν μεγάλες αποζημιώσεις για τους Αλβανούς υπηκόους κτήματα των οποίων στην Ελλάδα είχαν απαλλοτριωθεί. Αποτέλεσμα ήταν να μην κυρωθεί από τη Βουλή αυτή ειδικά η σύμβαση, ενώ η δημοσίευση των άλλων στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως καθυστέρησε υπερβολικά.

Στο τρίτο κεφάλαιο, εκθέτονται οι πιέσεις που κατέβαλε, από τα τέλη του 1926 και μετά, η αλβανική κυβέρνηση για να επιτύχει μια σύμφωνα με τις απόψεις της διευθέτηση του ζητήματος των κτημάτων βασικό μέσο για την άσκηση των πιέσεων αυτών υπήρξαν οι Μουσουλμάνοι της Τσαμουριάς. Παράλληλα, αναλύονται οι μεσολαθητικές προσπάθειες της ιταλικής διπλωματίας - αλλά και του Μουσολίνι προσωπικά - για την εξομάλυνση των ελληνοαλβανικών σχέσεων που είχαν πια διαταραχτεί.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η δικαίωση των ελληνικών θέσεων στα δύο επίμαχα ζητήματα από το Συμβούλιο της Κοινωνίας των Εθνών. Τα δύο ζητήματα, εκείνο των Μωαμεθανών της Τσαμουριάς, όσον αφορά τους οποίους τα Τύρανα ισχυρίζονταν ότι καταπίεζονταν, και το άλλο των κτημάτων, για τα οποία η αλβανική κυβέρνηση ζητούσε αποζημιώσεις μεγαλύτερες από εκείνες που είχαν καταβληθεί στους Έλληνες υπηκόους, εξετάστηκαν από το Συμβούλιο του διεθνούς οργανισμού τον Ιούνιο του 1928. Η δικαίωση της ελληνικής πλευράς

υπήρξε, μετά από μια περίφημη αγόρευση του Νικολάου Πολίτη, στην ουσία πλήρης. Στον επίλογο, τέλος, παρακολουθείται η εξέλιξη των δύο θεμάτων μετά το 1928 - του ζητήματος των κτημάτων μέχρι τη δεκαετία του '30 και εκείνου των Μωαμεθανών της Τσαμουριάς μέχρι το 1944.

Το βιβλίο είναι γραμμένο γλαφυρά, με συναρπαστικό θα μπορούσε να πει κανείς τρόπο: παρουσιάζει το μεγάλο προσόν της εύκολης ανάγνωσης ακόμη και από μη ειδικό. Στις πηγές του δεν περιλαμβάνονται, βέβαια, τα αλβανικά αρχεία, τα οποία εξακολουθούν να είναι κλειστά στους Έλληνες ερευνητές. Ωστόσο έχει γίνει πλήρης αξιοποίηση πληθώρας άλλων πηγών, ανέκδοτων και δημοσιευμένων, όπως είναι τα ελληνικά, ιταλικά, αγγλικά και αμερικανικά διπλωματικά έγγραφα, το Official Journal και τα documents της Κοινωνίας των Εθνών, ο ελληνικός, αλβανικός, ιταλικός, αγγλικός, γαλλικός, ελβετικός και αμερικανικός τύπος, απομνημονεύματα, υπομνήματα κλπ. Έτσι μπορεί κανείς βάσιμα να υποστηρίξει ότι τα συμπεράσματα στα οποία καταλήγει ο Δ. Μιχαλόπουλος αποτελούν, με εξαίρεση, ίσως, ορισμένων λεπτομερειών, τα οριστικά πορίσματα της Επιστήμης όσον αφορά τα ζητήματα που εξετάζει στο βιβλίο αυτό.

Πράγματι, κάτι που πρέπει οπωσδήποτε να τονιστεί είναι ότι οι ελληνοαλβανικές σχέσεις κατά την περίοδο του μεσοπολέμου αποτελούσαν, στη διεθνή βιβλιογραφία, ένα μεγάλο desideratum' χάρη στη θαυμάσια εργασία όμως του Δ. Μιχαλόπουλου το desideratum αυτό παύει, αν δεν έπαψε ήδη, να υπάρχει, εφόσον διαθέτουμε πια το αποτέλεσμα της επιστημονικής προσέγγισης των βασικών προβλημάτων του τόσο δύσκολου και περίπλοκου αυτού θέματος.

ΒΑΣΟΣ ΚΟΝΤΗΣ
Επ. Καθηγητής Α.Π.Θ.

Νέστωρ Ε. Κουράκης, Η Ποινική Καταστολή μεταξύ Παρελθόντος και Μέλλοντος, 2η έκδοση, Αθήνα-Κομοτηνή: Α. Ν. Σάκκουλας 1985, σελ. ιε' 357.

Τα τελευταία χρόνια διαπιστώνεται στην Ελλάδα ολοένα και εντονότερο επιστημονικό ενδιαφέρον για τα ιδιαίτερα προβλήματα της Σωφρονιστικής, μιας επιστήμης, το γνωστικό αντικείμενο της οποίας φαίνεται ότι και στα ελληνικά πανεπιστήμια έχει πλέον όχι μόνον εκπαιδευτικά αλλά και ερευνητικά αυτονομηθεί από τις θεωρητικότερες μελέτες του Ποινικού Δικαίου και της Ποινικής Δικονομίας, καθώς επίσης, και κυρίως, από εκείνες της Εγκληματολο-

γίας. Το γεγονός αυτό συμβαδίζει αφενός μεν με τις υπό εξέλιξη προσπάθειες για αναμόρφωση της ισχύουσας σωφρονιστικής νομοθεσίας στην χώρα μας (βλ. σχετικά Στ. Αλεξιάδη, Προς αναμόρφωση του Σωφρονιστικού Συστήματος, Αθήνα-Κομοτηνή 1983), αφετέρου δε με τον εντοπισμό της αλληλεπιδράσεως των προβλημάτων που προκύπτουν από μια «νοοτροπία ιδρυμάτων» όχι μόνον στους σωφρονιστικούς αλλά και σε άλλους «συγγενείς» θεσμούς (βλ. ενδεικτικά τις πρόσφατες εργασίες των: Σ. Παπασωτηρίου - Μάζη, Αρχιτεκτονική και ιδρυματική πρακτική, διδ. δ., Πολυτεχνική Σχολή ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 1983, και Κ. Bairaktaris, Anstaltspsychiatrie in Griechenland, Eine Dokumentation der sozialen Ausgrenzung psychisch Kranken der unteren sozialen Schichten, Münster: Lit Verlag 1984, σ. 211 επ.).

Ως ιδιαίτερη συμβολή στα πλαίσια αυτού του γενικότερου προβληματισμού έρχεται να προστεθεί στην ελληνική σωφρονιστική βιβλιογραφία το υπό συζήτηση έργο του Νέστορα Ε. Κοράκη, ήδη σε 2η έκδοση (1η έκδοση: 1984). Το εν λόγω πόνημα αποτελεί ένα επί πλέον δείγμα της πολυσχιδούς επιστημονικής παρουσίας του συγγραφέα στην Νομική Επιστήμη, καρπός της οποίας υπήρξαν μέχρι τώρα μελέτες του στην Φιλοσοφία του Δικαίου, στο Συνταγματικό και στο Ποινικό Δίκαιο, στο Οικονομικό Ποινικό Δίκαιο και στην Εγκληματολογία. Το έργο «Η Ποινική Καταστολή» αποδίδει, όπως αναφέρεται στον πρόλογο της 1ης εκδόσεως, στο να καλύψει τις διδακτικές ανάγκες των φοιτητών στο μάθημα της Σωφρονιστικής. Ωστόσο η έκταση των σχετικών αναπτύξεων, η (πάντως επιλεκτική) βιβλιογραφική ενημέρωση, οι ανεξάντλητες πληροφορίες και η κάλυψη ευρύτατων χρονικών περιόδων καθώς και η δομή και ο γενικότερος προβληματισμός του έργου καθιστούν αμέσως σαφές στον αναγνώστη, ότι δεν πρόκειται απλώς περί ενός πανεπιστημιακού εγχειριδίου αλλά περί μιας περίπου αυτόνομης ιστορικής και συγκριτικής μελέτης των ποινικών κυρώσεων. Τούτο γίνεται αμέσως αντιληπτό από την παράλειψη της αναφοράς του στενότερου όρου «Σωφρονιστική» στον τίτλο, και της εκλογής αντ' αυτού της ευρύτερης, και πολλαπλά ιστορικά φαινόμενα καλύπτουσας έννοιας «Ποινική Καταστολή».

Βεβαίως η «Ποινική Καταστολή», δηλαδή η «αναχαίτηση του εγκλήματος με ποινικές κυρώσεις» δεν εμφανίζεται πάντοτε στην ιστορία ως «ποινική» με την σημερινή έννοια που έχει ο όρος στο Κράτος Δικαίου, στο οποίο κατοχυρώνεται συνταγματικά η αρχή της διακρίσεως των λειτουργιών (συνεπώς και της Ποινικής Δικαιοσύνης), και όπου η «ποινή» δεν

λειτουργεί αυτοτελώς, αλλ' αποτελεί μέρος του καθόλου «ποινικού φαινομένου». Η «Ποινική Καταστολή» δεν υπήρξε στην ιστορική της εξέλιξη παρά σε πολλές περιπτώσεις διοικητικό απλώς μέτρο, ή, στην χειρότερη των περιπτώσεων, πηγαία λαϊκή εκδήλωση θρησκευτικού φανατισμού, επαναστατικής μισαλλοδοξίας ή εθιμικά κρατούσας αυτοδικίας. Οι σωφρονιστικοί θεσμοί εξάλλου δεν υπήρξαν παγίως διαμορφωμένοι και επομένως πάντοτε ευκόλως αναγνωρίσιμοι, αλλά συνήθως αποτέλεσαν ένα συμπίλημα ετερογενών προς τους σωφρονιστικούς στόχους αντιλήψεων, και «προϊόν ιδεολογικών συγκρούσεων μεταξύ των διαφορετικών ιστορικών πηγών, τον καταμερισμό της διοικήσεως ανάμεσα στο κράτος και στις τοπικές αρχές, στο ασυνεχές και ευμετάβολο του κοινού ενδιαφέρον και στις διαφορές ως προς την ποιότητα της διοικητικής ηγεσίας» (Elmer H. Johnson, Crime, Correction and Society, 4η έκδοση, Homewood - Illinois: The Dorsey Press 1978, σελ. 349).

Καθίσταται λοιπόν φανερό ότι στην περίπτωση της διαπραγματεύσεως της «Ποινικής Καταστολής» δεν πρόκειται απλώς περί μιας «καταγραφής» δεδομένων ιστορικών φαινομένων, αλλά περί μιας καθολικής «ανασυντάξεως» του ιστορικού υλικού και της δημιουργικής του ιεραρχήσεως κάτω από μια σύγχρονη οπτική γωνία. Το όφελος που προκύπτει, πέρα από την ιστορική κάλυψη κάθε Background συγχρόνων σωφρονιστικών προβληματισμών, έγκειται κυρίως και στην διαπίστωση της ιστορικής δυναμικής των σωφρονιστικών θεσμών διεθνώς, προκειμένου να διατυπωθούν εκτιμήσεις για την εξέλιξη και την επιτυχία μελλοντικών καινοτομιών στο σωφρονιστικό σύστημα και την απαγκύστρωσή του από παρωχημένες αντιλήψεις, πράγμα που αποτελεί επίσης εκπεφρασμένο αντικείμενο των αναπτύξεων του έργου (ας σημειωθεί όμως παρεμπιπτόντως ότι το ρητό του Pufendorf που απομονώνεται ως προμετωπίδα, δεν φαίνεται να ανταποκρίνεται στο νόημα των αναπτύξεων των §§ 125-126).

Των ιστορικών αναπτύξεων προηγείται εισαγωγικό σημείωμα του συγγραφέα σχετικά με τις κρατούσες σήμερα απόψεις γύρω από το αντικείμενο της Σωφρονιστικής Επιστήμης καθώς και μια προϋπόθεση αναφορικά με τους παράγοντες εκείνους οι οποίοι προσδιορίζουν ειδικότερα το είδος και την έκταση των μορφών της ποινικής καταστολής. Ο αναγνώστης θα μπορεί έτσι στην συνέχεια των αναπτύξεων γ' αναγνωρίζει κάθε ποινική κύρωση όχι μόνον ως «νομικό φαινόμενο» ή ως «τρόπον ασκήσεως εξουσίας», αλλά θα είναι κυρίως σε θέση να εντοπίζει τις προπάντων βαρύνουσες ιδεολογικές, ιστορικές, οικο-

νομικές και κοινωνικές συγχεταγμένες του μηχανισμού επαπειλήσεως, καταγνώσεως και εκτίσεως των ποιγών.

Η περαιτέρω άρθρωση της επί μέρους εκθέσεως του ιστορικού υλικού δεν γίνεται πάντως κατ' ενιαίο τρόπο, αφού άλλοτε μεν ακολουθείται η παραδοσιακή ιστορική περιοδολόγηση (π.χ. Η ποινική καταστολή στην αρχαιότητα, Η ποινική καταστολή στη μεταπολεμική περίοδο), άλλοτε δε προκρίνονται ουσιαστικότερα κριτήρια διακρίσεως των ιστορικών περιόδων «εξελίξεως» της ποινικής καταστολής (π.χ. Η Σχολή του Φυσικού Δικαίου, Το κίνημα του Διαφωτισμού, η έκδοση το 1876 του έργου του Λομπρόζο «Ο εγκληματίας άνθρωπος»). Ωστόσο δεν υπάρχει ιδέα ανθρωπιστικότερης ασκήσεως της ποινικής καταστολής για την εμφάνιση της οποίας να μην γίνεται εκτενής διαπραγμάτευση και το βάρος της οποίας να μην αξιολογείται θεόντως στην ιστορική του προβολή (έτσι λ.χ. για την ιδέα της ειδικής προλήψεως από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, την τύχη της θανατικής ποινής, τον αγώνα για την κατάργηση των βασανιστηρίων, την εξατομικευμένη μεταχείριση του εγκληματία κλπ.). Από την άποψη αυτή ο συγγραφέας δεν επιτυγχάνει μόνον να επιστήσει την προσοχή του αναγνώστη σε μεγάλες σωφρονιστικές μεταρρυθμίσεις ή στην σημασία της συμβολής εξεχόντων στοχαστών, αλλά κατορθώνει επί πλέον να παράσχει και μιαν οιονεί «θεματική» ανάπτυξη σημαντικών σωφρονιστικών επιτευγμάτων.

Βέβαια στο υπό συζήτηση έργο η κεντρική θέση που κατέχει η πιο πάνω ανθρωπιστική ιδέα δημιουργεί μερικές φορές την εντύπωση, ότι ο συγγραφέας αντιμετωπίζει την ιστορική εξέλιξη κατά τρόπο «γραμματικό», δηλ. σαν μια συνεχή πορεία προς την πρόοδο και χωρίς το «εξελιγμένον» κάθε ιστορικής περιόδου να κρίνεται ad hoc, μέσα από τα κοσμοθεωρητικά και πραγματικά δεδομένα της εποχής (βλ. σχετ. αναπτύξεις στις § § 271 επ. και κυρίως στην § 274). Η εντύπωση πάντως αυτή είναι επιφανειακή. Στην πραγματικότητα ο συγγραφέας δέχεται απλώς ότι η ανθρωπιστική αυτή εξέλιξη («πρόδος») παρουσιάζεται μόνο σαν γενική τάση, με πολλές ενδιάμεσες παλινδρομήσεις (γι' αυτό και οι σύγχρονες εξελίξεις θεωρούνται συγγενέστερες με τις ιδέες των Διαφωτιστών, παρά με τις χρονικά μεταγενέστερες ιδέες των ιταλών Θετικιστών: § 277), ενώ και στην εκτίμησή του για τις επί μέρους ιστορικές περιόδους επισημαίνει μεν την τυχόν σκληρότητα στα μέσα ποινικής καταστολής, αλλά χωρίς να παραγνωρίζει τους ευρύτερους οικονομικούς και πολιτιστικούς παράγοντες που οδήγησαν κάθε φορά στα μέσα αυτά

(π.χ. κατά τον δυτικοευρωπαϊκό Μεσαίωνα: § § 103 επ.).

Τέλος, πρέπει να τύχει ιδιαίτερης εξάρσεως εδώ η εξέταση της ποινικής καταστολής στην Ελλάδα (στην οποία ο συγγραφέας αφιερώνει ικανήν έκταση των αναπτύξεών του), καθόσον παρέχεται στον αναγνώστη η δυνατότητα διαχρονικής συγκρίσεως ορισμένων σωφρονιστικών αντιλήψεων τόσο στην ελληνική τους εκδοχή, όσο και στην παράλληλη διεθνή τους εφαρμογή. Ο εμπλουτισμός άλλωστε του έργου στην 2η έκδοση και με συγκριτικές παρατηρήσεις όσον αφορά σύγχρονες σωφρονιστικές νομοθεσίες - υποδείγματα (§§ 321 επ.) συμβάλλει επίσης προς την κατεύθυνση αυτή, καθόσον συνεχίζεται η προσπάθεια αναθεωρήσεως του ελληνικού Σωφρονιστικού Κώδικα.

Στην ιστορική της διάσταση η ποινική καταστολή θα μπορούσε να συνοψισθεί στον αγώνα του ανθρώπου να αντιμετωπίσει με λογικό ή, έστω, λογικοφανή τρόπο το έγκλημα (νομικό ή πραγματικό ή ετικέτα), και στην προσπάθεια κάθε (κρατικής ή άλλης) εξουσίας ν' απεμπλακεί από τον φαύλο κύκλο στον οποίο περιπίπτει, αρχικά με την «θέση» και κατόπιν με την «κύρωση» του «εγκλήματος». Το γεγονός ότι ο συγγραφέας πέτυχε να παρουσιάσει τα θέματα αυτά στην ελληνική βιβλιογραφία με φιλόπονη έρευνα των ανεξάντλητων πηγών, εκτενή ιστορική ανάπτυξη των σωφρονιστικών θεσμών, επιμελή συγκριτική παρουσίαση συγχρόνων σωφρονιστικών συστημάτων και με ιδιαίτερα γλαφυρό τρόπο, δικαιολογούν, νομίζω, την ελπίδα για μιαν ανάλογη ανταπόκριση των νέων επιστημόνων. Η ιστορική εξέταση της ποινικής καταστολής συμβάλλει στην συνειδητοποίηση του γεγονότος ότι για την πρόοδο δεν είναι τόσο η ύπαρξη των υλικών μέσων εκείνη που παίζει τον αποφασιστικότερο ρόλο, όσο η ύπαρξη νέων ιδεών. Και από την άποψη αυτή το έργο του Νέστορα Κουράκη «κατοχυρώνει» βιβλιογραφικά ακόμα περισσότερο όσους προσπαθούν να καθιερώσουν μιαν εκσυγχρονισμένη σωφρονιστική νομοθετική αντίληψη στην χώρα μας.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΛΙΒΟΣ
Δ.Ν. - Δικηγόρος

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Έφης Κουνογιέρη - Μανωλεδάκη, Η δικαστική αναγνώριση της πατρότητας μετά την αναθεώρηση του Οικογενειακού Δικαίου. Έκδ.